

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXX/1—5

**БЕОГРАД
1995—1996**

Егон Фекете

(Институт за српски језик САНУ)

СТРАНИ ЛЕКСИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ И ЋИРИЛИЧКО ПИСМО

У раду се говори о проблему писања и читања интернационалних скраћеница и израза, изворно писаних латиницом а употребљаваних у ћириличким текстовима. Указује се на неке појаве које нису увек у складу са правописним начелима, као и на питања која се сусрећу у свакодневној пракси, а за која нису нађена ваљана решења.

Овде расправљамо, у првом реду, о овоме:

1. Како у домаћем, ћириличком писму, поступати са страном лексиком, при чему пре свега поглед заустављамо на скраћеницама, мање и на именима, називима, изразима или чак фразама преузетим из других, претежно западноевропских језика?

2. Како третирати такве скраћенице не само у писању већ и при изговору (читању), односно, у којој мери писмом и (из)говором уважавати изворни језички узус?

Упутства која нам у том погледу нуди стручна, првенствено правописна литература (махом најновија) свде се углавном на транскрипцију имена¹, а што се осталих језичких елемената тиче, теорија и језичка пракса указују на следеће:

1. Пошто скраћенице, по правилу, нису праве лексичке речи, њихов начин писања и изговарања не подводи се под општа правила транскрипције или ортоепије.

Ипак, под одређеним условима, скраћенице, нарочито стране, лако могу стећи статус лексичких речи (квазилексема), онда када се:

¹ При томе се, углавном, има у виду тежња да се домаћим писмом представи гласовни склоп стране речи, тј. изврши фонолошка транскрипција (што није увек могуће извршити прецизно с обзиром на неједнакости које у фонетском систему међу језицима постоје), док се ортографско пресловљавање (транслитерација) начелно у ћирилици не врши (не преузима се страна правописна слика словима домаће ћирилице), док при писању латиницом у том погледу пракса испољава извесне неједнакости. (При овоме, немамо у виду латиничке знаке и праксу која се примењује у научној фонолошкој транскрипцији.)

(а) *лексикализују*, тј. када њихов гласовни склоп допушта да се изговарају као целовите речи, као: УНРА, УНПРОФОР, ФИФА, ФИЈАТ, УНЕСКО, ЦИА, СИДА, ДОС итд., одн.

(б) када се скраћенице лексикализују по страном, обично енглеском или латиничном, понекад и француском изговору слова, као: *би-би-си* (<BBC), *си-ен-ен* (<CNN), *ај-би-ем* (<IBM), *ај-си-ен* (<ICN), *пи-си* (<PC), одн. *ве-ха-ес* (<VHS), *бе-се-же* (<BSG) и сл., што се, према правописним правилима, допушта у зависности од тога који је од ових начина читања ушао у обичај² — у којем случају правопис одређује да се гласовно декомпоновани састав скраћенице пише или са цртицом (попут полусложенице типа: *би-би-си*) или спојено као целовита реч (без цртица, а ако је реч о имену, и почетним великим словом, као: *Бибиси*, *Сиенен* и сл.). Ово се односи на скраћенице које се иначе, у изворном облику, пишу великим, верзалним словима.

2. А што се тиче њихове апликације у нашој писмености, скраћенице могу бити или:

(а) преузете у изворном облику, као: USA, NATO, UNICEF, CIA, UNRRA, USA, FIFA, UNESCO, ISO, DOS, RADAR, LASER, AIDS, KEBS, UNO, UNPROFOR, UNCRO, IFOR итд. — дакле онако како су начињене од речи *страног језика*, или

(б) изворне речи страног језика могу бити *преведене* на наш језик и на основу нашег превода скраћене, као — САД (Сједињене Америчке Државе), ММФ (Међународни монетарни фонд), ЕМС (Европски монетарни систем), ЕЗ (Европска заједница), ОУН (Организација уједињених нација) и сл.

3. Не могу се третирали као скраћеничке *речи* стране скраћенице општег типа, па се у том, тако написаном облику не могу ни изговарати; такве су:

(1) скраћенице за разне *мере*, типа: W (ват), V (волт), J (цул), F (фарад), C (кулон)³; kWh/квч. и квч (киловат час); кг/kg; цм/см; л/л; км/км⁴;

(2) опште ознаке, као а. а. (ad acta), cf. (confer), etc. (et cetera), к. о. (knock out), l. c. (loco citato), L. S. (locus sigilli), s. v. (sub verbum); N. B. (nota bene)⁵, P. S. (post scriptum)⁶ итд.

² Исп. *Правопис српског језика* Матице српске, аутора М. Пешикана, Ј. Јерковића и М. Пижурине, Н. Сад 1993, стр. 300; (у даљем тексту наводимо као ПМС).

³ У ПМС су наведене само латиницом, стр. 298.

⁴ ПМС ове скраћенице наводи ћирилицом уз напомену „Обичније курсентне скраћенице најчешће преловљавамо у ћирилицу (г, кг, л, дл, м, км, цм — центиметар и см — сантиметар), али се могу задржати и као латиничке (g, kg, l, dl, m, km, cm), стр. 298 (истакао Е. Ф).

⁵ ПМС допушта да се у овом случају то пише „каткад и ћирилицом“, као Н.Б. (НБ), стр. 298.

⁶ „И ћирилицом: П. С., ПС“ (ПМС, 298).

При читању ове се скраћенице, за разлику од осталих, не изговарају у облику како су написане, већ пуним речима, дакле речима језика из којег потичу („ад акта“, „ет цетера“ итд.).

Не улазећи овом приликом у то у којој мери скраћенице уопште доприносе или одмажу комуникацијској или естетској вредности језичког израза (о томе смо говорили другом приликом⁷), могу се поставити неколика начелна и, с прагматичне стране, релевантна питања, као: (а) како скраћенице, посебно оне верзалне, које воде порекло из страног језичког ареала — *изговарати (читаги)*; (б) *којим писмом* (ћирилицом или латиницом) их ваља писати и (в) којом *ортографском* опцијом: нашим, фонолошким правописом (латиничком или ћириличком трајскрипцијом, одн. транслитерацијом) или изворном ортографијом (етимолошки)? Ово је посебно актуелно када се овакве скраћенице употребе у ћириличком тексту.⁸

Шта нам у том погледу сугерише правописна норма, а шта језичка пракса?

Правописна литература наводи следеће:

(1) Скраћенице за *интернационалне ознаке* пишу се:

(а) *за мерне јединице* — само латиницом, као: **W** (vat), **V** (volt), **J** (džul) — онда када су то скраћенице које се пишу великим словом; на исти начин (само латиницом) треба писати и скраћенице које представљају међународне стандарде, такве као што су ознаке хемијских елемената: **C** (угљеник), **Cl** (хлор), **Ca** (калцијум), **Cu** (бакар) и др.⁹

(б) „обичније курентне скраћенице *најчешће пресловљавамо у ћирилицу*, али се могу задржавати и као латиничке“, такве као **kWh/kвч**; **кг/kg**; **цм/cm**; **л/l**; **км/km** (с тим што у **kWh** оно **h** можемо да пресловљавамо у **ч**, сходно нашој речи *час*¹⁰, што, вероватно, значи да би могло да се употреби и — **с** (**квс**) према речи *сат*);

(2) *ознаке титула и звања* као **др** (‘доктор’), **мр** (‘магистар’), **инж.** (‘инжињер’) и сл. у правописној се литератури наводе ћирилицом (без изричите одредбе о писму)¹¹

⁷ Исп. Е. Фекете, О читању скраћеница, Наш језик XXIX/5, Београд 1994, стр. 327—331.

⁸ Латиница је у том погледу нешто „комотнија“, мада и ту има недоумица да ли писати страни језички комплекс изворном или нашом, српском латиницом.

⁹ ПМС, 302. У пракси, међутим, налазимо ћирилична решења и у приликама где је то мање или није никако уобичајено, као **Ц** место **C** у означавању „степени по Целзијусу“, **м/с** као знак за „метара у секунди“, **мб** — „милибар“ и др. (нпр. на Телевизији БК) што је, у главном, неуобичајено.

¹⁰ ПМС, 298

¹¹ Из овога, ваљда, настају у пракси недоумице: прво, да ли их треба писати само ћирилицом (а ’у обичају’ је да се пишу — као стране речи — и латиницом) и, друго, да ли се пишу у свим приликама само малим словом (чак и на почетку каквог текста, нпр. у потпису) или и великим. Очито је, међутим, да нема правих разлога да се такве титуле пишу латиницом уз ћирилички наведена имена, као ни да се пишу малим словом на почетку реченице или у потписима (Правопис из 1960. то изричито

(3) За верзалне скраћенице настале од речи страног језика, типа USA, правопис (ПМС) вели да су „у обичају три начина“ (дакле, као критеријум се узима оно што је у пракси уобичајено), наиме, могу да се пишу:

(а) *изворном латиницом*: CGS (систем мера¹²), FBI, WMO (Светска метеоролошка организација) или

(б) „пресловљене у одговарајућа или најближа наша слова“: ФБИ, ВМО, НАТО¹³ (дакле, заступљен је принцип транслитерације, тј. писања изворне латинице ћирилицом)¹⁴ и

(в) ћириличка верзија писања је „у неким случајевима“ могућа и „према страном (углавном енглеском) изговору слова, као: **Би-Би-Си** поред изворног **ВВС** и вербализованог *Бибиси* ... тамо где се створи такав обичај“¹⁵

Из овога, међутим, проистиче, и то треба нарочито нагласити, да се не допушта (не толерише) ћириличка транслитерација латиничког комплекса ВВС ('би-би-си') у — ББЦ или ББС; CNN ('си-ен-ен') у СНН или ЦНН и сл., што се иначе, као последица компјутерског „читања“, често налази, нарочито у штампи. Пресловљавањем скраћеница овога типа у „ћириличке“ ликове типа *б-б-ц*, *бе-бе-це* или *бе-бе-се* потпуно би се гласовни склоп удаљио и од

наводи, уз *др* у речничком делу). Титулу *инж.* ПМС, у речнику, даје само у том облику и писму уз напомену да се не пише *инж.* (ћирилицом); написано је то ћирилицом, али се, свакако, подразумева и латиница, јер би „инг.“ било изворно писање, које се не допушта у апелативним туђицама, него само у властитим именима или великим словом зависно од позиције (што се односи и на писање *др*, *мр* и сл.). Из тог разлога и Правопис из 1960. нормира само облик *инж.* у ћириличном и *inž.* у латиничном издању.

¹² Овамо би свакако спадале и ознаке ISO, DIN и сл.

¹³ ПМС 299.

¹⁴ ПМС не прецизира у којим је то случајевима „уобичајено“. Изузети су изричито само верзални симболи мерних јединица и хемијски симболи, али је сигурно да има још случајева у којима је пресловљавање верзалних скраћеница у ћирилицу слабо прихватљиво, иако је разумљива тежња да наша ћирилица не буде мешовито писмо, сувише проткано латиничним грађијама (то не допуштају ни друге националне ћирилице, нпр. руска). На пример, сметња транслитерацији је ако би она учинила скраћеницу слабо прозирном или ако би је превише удаљила од изговора. Зато је непогодна за ћирилично писање рецимо скраћеница као IFYC (International Federatio of Young Co-operators — Међународна федерација младих кооператора), јер би писање „ИФИЦ“ неутрализовало *I* и *Y*, а реч *кооператор* симболизовало би *Ц*; сличне сметње пресловљавању имају и скраћенице IYC (International Youth Congress — Међународни конгрес омладине), ICJ (International Court of Justice — Међународни суд правде) и др.

¹⁵ ПМС, 299. У оквиру других правила (нпр. о читању скраћеница), међутим, као и у правописном речнику и неке друге стране скраћенице се наводе и у латиничкој и у ћириличкој верзији, као: WHO или ВХО — „ве-ха-о“, LPA или ЛПА (Labor Press Association) — „ел-пе-а“, DDT или ДДТ — „ди-ди-ти“, одн. „дидити“, да би, неке, опет, биле наведене само латиницом: USA, BSG (а ћирилички лик се допушта само с трансформацијом: *бе-се-же*, одн. и *бесеже*), али не и у верзалној форми, дакле не може — БСЖ или БСГ (исп. ПМС стр. 300).

убичајеног и од изворног лика, а самим тим и од значења које оно као врста неменклатурног знака има.

Из досад реченог проистиче закључак да је стране скраћенице могуће писати (а) верзално — латиницом или ћирилицом и (б) адаптацијом у речи („вербализоване скраћенице“) када се и изговарају као целовите речи и третирају као именице, а пишу малим словима, осим првог у властитим именима¹⁶.

4. Од „приказане опште норме“ може се, по пропозицијама Правописа, одступити „у доста специфичним приликама“, тј. када су „у употреби утврђени или програмирани системи скраћеница“ на пример, *међународни стандард* представљају латиничке скраћенице за имена *хемијских елемената* (С — угљеник, Са — калцијум, Сl — хлор, Си — бакар итд.). Неке се ипак могу „адаптирати на наш језик“ као „у бележењу шаховских потеза скраћеницама имена фигура (Т — топ, С — скакач, Л — ловац); ознаке за стране света N, S, W, SW и сл. не могу се транскрибовати ћирилицом, али се уместо њих могу скраћивати наше одговарајуће речи — као С (за 'север'), Ј ('југ'), З ('запад'), ЈЗ ('југозапад') и сл.¹⁷

5. Неке верзалне скраћенице, које нису називи већ скраћенице општег типа, углавном убичајених латинских израза, могу се писати или изворно латиницом, дакле као P. S.— 'post scriptum', али и ћирилицом, као П. С. или ПС 'постскриптум'; N. N. — 'nomen nescio' (каткад и ћир. Н. Н.) — 'не знам име'; N. B. (NB) — 'nota bene' (каткад и ћир. Н. Б., НБ) — 'напомена'¹⁸.

Тако каже правописна норма, изведена из створеног обичаја.

Из овога произлази да искључивих правила нема; егзистира принцип — „оно што је убичајено“ и „међународни стандард“.

А то подразумева следеће: да се скраћенице — с обизиром на своје порекло и значење (понекад и изворну ортографију) — могу писати:

(а) само латиницом (ређи случај);

(б) или латиницом или ћирилицом, као акроним или, ако има услова за лексикализацију — и као целовита реч (чешћи случај);

(в) могу се и преводити па на основу превода (напоредно) успостављати нове, наше (верзалне) скраћенице (ређе у пракси примењивано);

(г) никада се страна верзална скраћеница не изговара изворним речима страног језика;

(д) обавезно се стране скраћенице 'општег типа' при читању изговарају пуним речима изворног језика.

¹⁶ ПМС, стр. 298—301, т. 227б, 228а.

¹⁷ ПМС, стр. 302, т. 229 с.

¹⁸ ПМС, стр. 298, т.226б.

Сем у неким маргиналним случајевима, нема општијих прописа о томе када се може, а када не може прибећи слободном избору алфabetарија; указује се махом на општепознате и у пракси већ уходане случајеве, а изостају упутства о томе како поступати са скраћеницама које тек надиру, дакле које још нису 'ушле у обичај', а такве свакодневно продиру не само у колоквијални језички саобраћај већ се у све већој мери примењују за стручне или научне потребе у привреди, индустрији, фармакологији, међународној терминологији, номенклатури и др.¹⁹

Из овога аналогно проистиче друго принципијелно, мада шире питање — како поступати не само са скраћеницама већ уопште са аутохтоним лексемама, речима, изразима и фразама када се преузимају из других, махом западноевропских језика?

Ако се примене принципи који важе за скраћенице, резултат може испасти сасвим неочекиван. А таквих поступака има.

Погледали смо, илустрације ради, како су, рецимо, у дневним листовима наведени називи емисија у телевизијским програмима. Тамо смо налазили овакву слику:

— написано латиницом: **In memoriam; A tempo**, озбиљна музика; **Anno domini**, серијски филм; **Folk and roll hit; Juke box hit; СОС extra**: снимак фудбалске утакмице (при чему не мора бити јасно да ли је СОС латиница или ћирилица; исп. ниже); **Maxi top** (арт концерт); **The ghosts of Varailles** (опера); **Belgrade evening report; Jazz session; CNN**;

— написано ћирилицом: **Фолк мајстори; Бундес лига; Ју фудбалска лига; Ју рели; Мапет шоу; Блиц, Хит дана; Арс алтера парс**, гост: Владан Радовановић; **Оптима форма; Блиц, Серија: „Досије X“** [при чему није јасно треба ли читати „x(a)“ или „икс“]; **Микс; Гастровизија; Серија: Беверли хилс [sic!]; Цез импулс; Фолк миксер; Фудбалска утакмица Нотингем форест — Евертон; Видеотекст и арт маркет; Арт инфо; Арт биоскоп: „Тексасвил“; Арт концерт; Теле-**

¹⁹ У последње време, на пример, појавила се нова скраћеница — IFOR, а с њом и питање — треба ли је изговарати према енглеском начину читања, дакле као *ајфор*, или како је написано — *ифор*. С тим је скопчано и питање како да се пише кад се пресловљава у ћирилицу; читање *ифор* води писању *ИФОР* (верзално) или *Ифор* (лексикализовано), а уз читање *ајфор* иде писање *Ајфор* (без верзалног „АЈФОР“). У медијима јавне комуникације заступљене су, засада, обе верзије. Ослонац за читање *ајфор* давале би аналогije типа 'ај-би-ем' (IBM), 'ај-си-ен' (ICN), где се латиничко 'I' спелује као 'ај'; међутим, за разлику од ових примера, IFOR се не изговара (не спелује) слово по слово, већ као пуна реч. За читање *ифор* аналогije су *Унеско* (не 'Јунеско'), *Уницеф* (не 'Јуницеф') и др. Иван Клаји је у чланку у Политици дао предност читању *ифор* и одговарајућем писању, а и Правопис МС (стр. 300. т. 227d) оцењује као погодније латиничко читање него енглеско спеловање, с тим што признаје и овај други начин тамо где је ушао у обичај. Овоме можемо додати да и на немачком говорном подручју, у емисијама радија и телевизије, још није устаљен један од ова два изговора, па се још чује и *ајфор* и *ифор*, мада би се рекло да овај други преовладава.

факт; Вива 1; Играни филм: „Теасвил“ СОС — екстра²⁰: 101; Крејзи Хорс, париски варијете; Фолк миксер; Пјанк цубокс; Глисандо²¹.

Очевидно, предност што имамо два писма може стварати и одређене проблеме, па излази, као што рече Иван Клајн — да смо поред два писма понекад „двоазбучно неписмени“²². Невоље се, очевидно, појављују у текстовима писаним ћирилицом, онда, дакако, када треба преузети страну лексику са латиничком ортографијом. Нормативна решења дефинисана су, махом, за транскрипцију властитих имена и не дају увек довољна упутства и за друге случајеве. Отуда, на појаву инфилтрације латинице у ћирилички текст наилазимо све чешће, посебно у новинама²³. Тако налазимо овакве поступке:

1. страна властита имена непотребно се остављају у изворној латиници (уклопљена у ћирилички текст), нпр. у једном Политичком фелтону (фебруара 1996) остала су нетранскрибована многобројна имена алпиниста — енглеских, италијанских и других;

2. опште речи (не само имена) из других језика непотребно се пишу изворном латиничком ортографијом (нпр. *busines/business; taxi*), што нормално нема оправдања ни у латиничком ни у ћириличком контексту;

3. стране речи пишу се фонолошки транскрибовано нашем латиницом — у ћириличком контексту.

4. Стране речи исписују се, услед пуког незнања, погрешно или неједнако, па налазимо и *in memořiam* и (погрешно) — *in memmoriã*; *press club* и *press klub* (у оквиру исте телевизијске емисије истоименог назива, на пример), *busines pres*, *biznis press* и *biznis pres*, итд.

И док су прва два случаја допуштена правописном нормом као изузетни поступци (други само као експресивно средство), трећи и четврти су не само изван норме него и изван праве описмењености и квалификованог уобличавања јавне речи. Има чак случајева да се сабирају једно и друго огрешење, на што је упозорио и Иван Клајн наводећи, између осталог, примере из ревије *ТВ новости*, где је један енглески текст овако, „по нашки“, написан — латиницом: „*World vižn enterprajz*“, а у Борби — „*Ju es njuz and world ģiport*“; у једном телевизијском квизу, опет, позната француска фраза, која се у изворној форми пише — *L'état c'est moi*²⁴ — била је тамо, уз питање — „шта то значи“, написана овако: *L'ETAT SE MUA*.²⁵

²⁰ Раније је ово *extra* било написано латиницом.

²¹ Политика од 17. и 18. септембра 1995. године.

²² Исп. о томе шире И. Клајн, *Писци и писмењаци*, изд. Матица српска, Н. Сад, 1994, 272.

²³ Довољно је, рецимо, погледати странице са рекламним огласима у дневним и другим листовима и часописима где латиница доминира у ћириличком окружењу.

²⁴ „Држава, то сам ја“ — речи које се приписују Лују XVI.

²⁵ И. Клајн, исто, 274—275.

Појава да се страни текст — уклопљен у ћирилички текст — напише фонолошки *домаћом латиницом*, од чега се, како рече Иван Клајн — „писменим људима коса диже на глави“, открива збркане представе о изворном и адаптираном писању. Правопис има одредбу да се у прилагођеном писању — наравно, ћирилицом у ћириличком контексту (а латиницом само у латиничком) фонолошки исписују страна имена и називи; да се, рецимо, *Die Welt* (назив листа), *Frankfurter allgemeine Zeitung*, *Kölnische Rundschau*, *United Press*, *Foreign Offis* итд. може писати фонолошком ћирилицом — *Ди велт*, *Франкфуртер алгемајне цајтунг* итд. (док се „при изворном писању страних властитих имена заједно са изворним [латиничким] писањем преузима и изворни [латинички] правопис“²⁶), а у наведеним примерима прибегло се некаквом прилагођавању, али се (ваљда у неукој тежњи да се задовољи и „изворни“ принцип) прелази на латиницу.

Ништа, међутим, нису мање чудни и обрнути примери, када се транскрибовано *ћирилицом* фонетски исписују и — читави изрази или текстови. То се не односи на књижевни поступак, рецимо Слободана Селенића у роману *Убиство с предумишљајем*, где он (из жанровских потреба) читаве енглеске реченице пише ћирилицом, као нпр.: „Амер потегне *ај виш ту еколици д кортеос пермиши* а он ома — *мај тенкс ар дју*“; или — „Уносим му се у лице. — *Лис ту ми, лил дарлинг* — кажем ја *ар ју ди онли сан оф ди гуд олд мистер Мартић, ор ју арт*?“²⁷.

Иако је овде овакав поступак мотивисан карактером казивања, он може имати и принципијелан значај као начелно питање — колико је оправдано, одн. да ли је и када оправдано изворну латиницу преобраћати у ћирилицу (мимо, дакако, случајева које дефинише правописна прескрипција)?

Занимљив је у том погледу и пример чланка у Политици (од 27. септембра 1995. године), где је у оквиру једног табеларног прегледа, у рубрикама 'купац' — 'партнер' ћирилицом написано ово: „**ВОЛТ ДИЗНИ** — *Капитал Сигис Еј-Би-Си Инк.*; **ТАЈМ Ворнер комјунিকেјшн**; **ВИАКОМ** *Парамаунт комјунিকেјшн*; **МАЦУШИТА ЕЛЕКТРИК ИНД.** *Ем-Си-Еј*; **ТАЈМ ВОРНЕР** *Тарнер (Си-Ен-Ен)*; **ВЕСТИНГХАУС** *Си-Би-Ес*; **СОНИ** *Колумбија пикчрс*; **НАШИОНАЛ АМЈУЗМЕНТ** *Виаком*; **КАПИТАЛ СИТИС Еј-Би-Си**; **ЊУЗ КОРПОРЕЈШН** *Трајенгл паблицејшнс*; **АФП ПОЛИТИКА**. *Извор: Секјуритас дата ко. и АФП*“²⁸.

²⁶ ПМС, стр. 56, т. 24.

²⁷ С. Селенић, *Убиство с предумишљајем*, 4. изд., Просвета, Београд 1995, стр. 8; примера има и на другим местима у роману.

²⁸ У вези с овим питањима И. Клајн упозорава: “Понекад су те мешавине [оба писма] нужне (у научним и стручним текстовима на ћирилици када се цитирају одломци на страном језику), други пут су бесмислене и савршено непотребне. Мислим пре свега на онај чудни обичај да се у **ЋИРИЛИЧКОМ** тексту страни име наведе фонолошки написано, дакле у **НАШОЈ** транскрипцији, али **ЛАТИНИЦОМ**. Па фоно-

Ствар постаје озбиљнија и потпуније лингвистичке елаборације вреднија када се с овим проблемима сусретнемо у области стручне и научне литературе, с потребама да се дефинишу међународни номенклатурни појмови или називи, интернационални терминолошки стандарди, медицински или фармаколошки термини и сл., где се у облику скраћеница све више лансирају стручни или категоријски појмови који воде порекло из страног, данас обично енглеског језика.

Недавно нам је, отуда, Југословенска агенција за нумерисање артикала (скраћено ЈАНА) упутила питање како поступити у вези с међународним (системским) скраћеницама типа **EAN** (European Article Numbering — Европско нумерисање артикала), **EAN International** (Међународна организација за нумерисање артикала), **EDI** (Elektronik Data Interchange — Електронска размена података), **EDIFACT** (Elektronik Data Interchange for Administration, Commerce and Transport — Електронска размена података за администрацију, трговину и транспорт), **EPOS** (Electronic Point of Sale — Електронски опремљено место продаје) итд. Питање је ово — да ли је оправдано овакве називе преводити на наш језик и према нашим речима успоставити домаћи акроним (**ЕНА**, **ЕРП**, **ЕРПАТТ**, **ЕОМП** и сл.), па их онда писати ћирилицом, а у латиничким текстовима латиницом, или ипак остати при страниој скраћеници, која се не само изворно пише латиницом већ има и интернационалну употребљивост и проходност.

Проблем свакако није једноставан. С једне стране, рационално је прихватити страну скраћеницу и задржати изворни латинички лик (као међународни стандард), што на неки начин подржава и пракса; с друге стране, скраћенице у свакодневној употреби, нарочито у штампи, обично се пишу ћирилицом (**УНПРОФОР**, **УНКРО**, **УНИЦЕФ**, **ББС**, **СНН**, **УНЕСКО**, **СКАЈ ЊУС**, **КЕБС**, па и нове, односно мање познате: **ГАЛ** (Антитерористичка ослободилачка група у Шпанији); **ПРИ** (Уставна револуционарна партија Мексика); **ПАН** (Партија националне акције у Мексику итд.), мада, опет, у неким другим случајевима (нарочито када су посредни скраћени називи предузећа и фирми) латиничка верзија и у пракси односи превагу.

При овоме, мислимо, треба имати у виду и један сасвим специфичан моменат (поред оног што је речено у напмени 14). Многе скраћенице, осим пуког обележавања словима, имају извесну информативну вредност и у стилизацији слова, дакле одређену логотипску симболику, представљају карактеристичан знак предузећа, марке производа и сл., што се преобраћањем у друго писмо унеколико неутралише (латинично **SONY**, **BMW** или **VW** сасвим другачије делује „на око“ од пресловљеног (ћириличног) **СОНИ**, **БМВ**, **ФВ**, на

лошка транскрипција је измишљена због ћирилице!“ (исто 273—274). Не би ли се, међутим, исто могло рећи и за „ћирилично-латиничке игре“ када се поступа обрнуто, као у горе наведеним случајевима?

исти начин као што, рецимо, трокрака звезда у кругу већ својим изгледом представља препознатљиво обележје 'мерцедеса'). Отуда преобличавање латиничних скраћеница у домаће писмо може да делује у извесном смислу неподобно. Масовнија појава двоазбучног паралелизма, сем тога, води и умножавању већ ионако велике поплаве скраћеничких образовања.

Двоазбучним невољама посебне проблеме додаје и компјутерска техника, поготово при аутоматској конверзији латинице у ћирилицу, услед чега се дешавају чудне, да не кажемо смешне ствари; да машина латиничко ВВС компјутер конвертује (ако се то у коректору не исправља) у ББЦ, римске бројеве L, D, VII „препознаје“ као Л, Д, ВИИ, латинично X (икс) преузима као ћирилично „х“, изворно (EX)PRESS пресловљава у (EX)ПРЕСС²⁹ и сл., док за склопове типа MCM, СОС или ЕМС (Европски монетарни систем) може бити нејасно да ли их треба разумети као латинични или ћирилични знак.

Закључак: опречне тежње да се наша ћирилица не претвара у графичку мешавину и истовремено да се сачува сва информативност скраћеница, а онда и правописна норма, с једне стране, и свакодневна пракса, с друге — без сумње намећу значајне дилеме. Није их увек лако разрешити и уткати у јединствена и за све случајеве применљива правила. Двоазбучна писменост, којом се почесто поносимо, као да нам понекад доноси проблеме које у пракси неједнако решавамо, па је и питање И. Клајна „хоће ли доћи време да се упитамо не само к о ј е писмо употребљавамо, него и како га употребљавамо?“³⁰ без сумње сасвим разложно.

Egon Fekete

Zusammenfassung

FREMDE LEXIKALISCHE ELEMENTE UND DIE KYRILLISCHE SCHREIBWEISE

In dieser Arbeit handelt es sich um das Lesen und Schreiben internationaler Abkürzungen und Ausdrücke, die im Original in der lateinischen Schrift niedergeschrieben sind, und in kyrillischen Texten verwendet werden. Man verweist auf einige Erscheinungen, die nicht immer mit den Rechtschreibungsregeln im Einklang stehen, sowie auf Fragen, die noch nicht entsprechend geregelt wurden.

²⁹ И. Клајн наводи и друге примере компјутерске „акрибије“, такве као ћирилично преобличавање у: *Teenage ТВ*, *И. Г. ФАРБЕН ЦХЕМИКАЛ*, *цурантур* (лат. *curantur*) и др. (исто, стр. 276).

³⁰ И. Клајн, исто, стр. 276.